

El Castell de Palafolls al segle XV

XAVIER SOLDEVILA TEMPORAL

SSOM - Santa Susanna Orígens i Memòria

1.- Introducció

El Castell de Palafolls, antic centre de poder de la nissaga del mateix nom, constitueix avui en dia, i malgrat el seu estat ruïnós, un referent paisatgístic essencial per tothom que es troba als límits de les comarques de la Selva i el Maresme, o, dit d'una altra manera, a l'extrem litoral de l'antic Vescomtat de Cabrera. Amb tot, el Castell de Palafolls – o, millor encara, dels Palafolls – és un gran desconegut, tant per la cultura popular de la contrada, com per la recerca històrica més o menys erudita. Són, és clar, clàssics i molt coneguts els estudis d'Antoni Maria Aragó sobre els castells de Blanes i Palafolls; o els treballs recollits, primer a la col·lecció *Els Castells Catalans* i, després, al volum corresponent de la *Catalunya Romànica*.¹ D'aquesta bibliografia, se'n pot obtenir una primera i útil impressió sobre els aspectes socials i arquitectònics que marquen la història del Castell de Palafolls, però en cap cas ressegueix l'evolució d'una construcció que, ateses les seves dimensions, havia de tenir forçosament un paper clau en el passat medieval de la zona.

No és això, en cap cas, un retret a ningú. La indigència documental que pateixen els territoris de l'antic Vescomtat de Cabrera i de les zones més immediates és coneguda de tothom. És possible, això sí, disposar amb documentació provinient de la cancelleria reial d'Aragó, així com – des de fa un temps – dels fons de la Casa de Cabrera, dipositats en format de

¹ Antoni Maria ARAGÓ, «Els Castells de Blanes i Palafolls i el Vescomtat de Cabrera el segle XIV», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Volum 22. Girona, 1974

microfilm a Hostalric. I també hi ha la possibilitat de consultar la documentació generada pels funcionaris episcopals, tota ella custodiada a Girona. La gran mancança, però, està en la poca disponibilitat de registres notariaus, o, com a mínim, de documentació notarial anterior al segle XV. Els llibres notariaus – siguin quina sigui la seva tipologia precisa – permeten resseguir l'evolució econòmica i social de la gent de l'edat mitjana molt millor que la majoria de les altres fonts. Una evolució que, en el cas d'haver-nos pervingut la documentació dels notaris del terme de Palafolls dels segles XIII i XIV, podríem resseguir i, sobretot, endevinar, el paper que hi havia tingut el castell.

L'objectiu de les ratlles que segueixen és, precisament, intentar fer aquest seguiment a partir del mateix moment que la documentació notarial ho permet. És a dir, als anys extrems del segle XIV i, sobretot, a principis del segle XV, moment en què no només ja és possible comptar amb diverses desenes de llibres notariaus, sinó que també hi ha el recurs de complementar les dades de Palafolls amb les provinents de les notaries veïnes de Blanes i Montpalau.

2.- El context històric

Així les coses, és necessari encara plantejar el marc històric on es desenvolupa la realitat cinc-centista del Castell de Palafolls. Un marc que es defineix per dos elements essencials. D'una banda, la integració plena i definitiva de la Baronia de Palafolls als dominis vescomtals de Cabrera; i, d'altra banda, la fundació i la ràpida expansió de la Vilanova de Palafolls, la futura vila de Malgrat. Així, en primer lloc, no pot passar-se per alt que, amb l'annexió al Vescomtat de Cabrera i l'establiment del llinatge dels Palafolls a terres aragoneses, tot a principis de la dècada de 1380, el Castell de Palafolls perdrà la seva funció tant de residència senyorial, com de nucli defensiu d'un territori encerclat per senyories rivals. I més encara quan, de manera coetània, els vescomtes de Cabrera varen fer de la puixant i propera vila de Blanes el centre de les seves senyories i el seu lloc d'estada principal. I, en segon lloc, el creixement de la Vilanova de Palafolls va aparellat que s'hi traslladessin de manera ràpida algunes de les funcions que com la notaria o la cúria – i, possiblement, la presó – fins a aquell moment s'havien dut a terme al mateix castell. Tot plegat, doncs, uns condicionants que en res havien de contribuir al manteniment de l'activitat i la importància del castell.

3.- De residència i castell senyorial a centre viticultor

Un castell, però, que seguia generant documents a les primeres dècades del segle XV. En són un testimoni les referències a «*castellans del Castell de Palafolls*» que poden espigolar-se als documents, i que solen correspondre a gent no oriünda de la mateixa Baronia, sinó procedents d'altres zones del Vescomtat. Significatiu és l'encomanament atorgat el 1446 per Joan des Clapers, batlle del terme del Castell de Palafolls i procurador de Bernat Joan de Cabrera, a favor de Bernat de Puig, de la parròquia de Montfullà i habitant de la vila de Blanes, de tot el Castell de Palafolls, a canvi de sis quarteres de forment, sis de mestall, tres quarteres d'ordi, 30 sous i trenta coves de raïm.² I, uns mesos abans, un matrimoni de la Vilanova de Palafolls, juntament amb el seu fill, venien a un cert Joan, castellà del Castell de Palafolls, 12 sous de censal mort.³ Uns *castellans* de qui, certament, potser seria agosarat afirmar sense més matís que feien residència permanent al castell. I una reflexió semblant podria aplicar-se als clergues que ostentaven el benefici de la capella de Santa Maria del Castell. Un benefici eclesiàstic que ja es documentava a principis del segle XIV, els obtentors del qual seguien esmentats cent anys després, tot i que sense cap seguretat que visquessin al castell.⁴

Afortunadament, una notícia de l'any 1416 ens aporta dades d'enorme interès pel que fa a la situació del castell en aquest moment. En efecte, el 20 de juliol del 1416, Guillem des Clapers, batlle de Palafolls, feia redactar un inventari dels béns del Castell de Palafolls per tal de cedir-los en comanda a Pere Camps, de Santa Coloma de Farners, que n'assumia la custòdia.⁵ L'interès del document rau, d'entrada, en el fet que enumera els patis i les estances que vertebraven la fortalesa a principis del segle XV. Algunes d'elles – la «*sgleya*» o lo «*Castell de munt*» – fàcils d'identificar entre les ruïnes actuals, mentre que d'altres

² Arxiu Històric Fidel Fita (AHFF), Notarial, Palafolls, vol. 593 (30-XI-1446)

³ AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 593 (31-VIII-1446)

⁴ La documentació episcopal gironina ja descobreix el 1326 a Bonanat Perer, clergue de la capella del Castell de Palafolls alhora que beneficiat a l'església de Sant Genís; a ADG, Lletres episcopals, vol. U2 (16-IX-1326). Per exemple, Bernat Ros, prevere obtentor del benefici instituït a la capella de Santa Maria del Castell de Palafolls gestionava drets al mas Carbó; a AHFF, Notarial, Palafolls (22-XII-1434)

⁵ AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 572 (20-VII-1416)

⁶ Arxiu Històric de Girona, Notarial, Blanes, vol. 390 (14-VII-1412)

no tant. Dades, en qualsevol cas, d'utilitat per a la recerca arqueològica. A banda d'això, l'inventari del 1416 també ens aporta dades de gran utilitat sobre què hi havia dins dels murs del castell. Uns continguts que, essencialment, podien dividir-se en dos grans conjunts: l'armament i tota mena d'estrís necessaris per a la vinificació.

La presència d'armes i de munició en el castell, d'entrada, no hauria de tenir res d'estrany, i més encara si tenim en compte que els convulsos anys de l'Interregne encara quedaven a prop. Des de bombardes amb els seus projectils i la seva pólvora, fins a les ballestes, també amb els seus projectils, l'inventari ens dona una interessant visió de l'armament de principis del quatre-cents. Més curiosa, potser, és la presència de tota mena d'estrís destinats a l'elaboració i l'emmagatzematge del vi. Samals, bótes, embuts o «*l cup gran*» són testimoni d'aquesta activitat vitícola. I és que tot fa pensar que, com a mínim, al llarg de la primera meitat del segle XV, el Castell de Palafolls, s'havia convertit en un centre d'elaboració de vi, controlat i gestionat pels mateixos castellans o altres oficials senyorials, encarregats directament de fer «*lo vin del senyor*». Així, als comptes que presentaven els batlles del terme de Palafolls, i de què n'ha quedat testimoni escrit pels anys del voltant del 1410 hi constava que «*Item ha dats e.n Berenguer Costurer, catla del Castell de Palaffolls per son salari LX ss e per fer lo vin del senyor llll Ll 5 diners*». I, més encara, també li pagava «*de provisio dels pagos e per la civade que donen a les besties qui tiren los rayms*» dinou quarteres d'ordi. I, encara, s'hi recollia que «*Item ... ço que ha liurat e.n Berenguer Costurer catlla del Castell per sa provisio e per los pages e per les faenes qui fan lo vin XXXVII quarteres*».⁶

A principis del segle XV, doncs, el Castell de Palafolls, perduda la seva condició de centre del poder senyorial, mantenia la seva funció militar, tot combinant-la amb el seu paper d'instal·lació destinada a la producció de vi. Unes funcions que, possiblement, devien anar desenvolupant-se de forma paral·lela fins a les darreries del segle XV quan la Guerra Civil dels anys 1462 a 1472 va tornar posar el Castell de Palafolls al bell mig d'un conflicte militar.

Apèndix

Inventari del Castell de Palafolls, 20 de juliol del 1416

**«Primo en lo dit Castell atrobam ço es en lo portal d'aquell fora
ab cadene ab baule e clau de ferra**

Item en lo pati una picha de pedra poqueta

Item un morter gran de pedra

Item l bassa de pedra gran semblant de mola

Item Una portella qui ix al safereix ab cadena e clau de ferra

Item lo portal del cor del Castell ab baule e clau e cadena

Item Un bach de poquet valor

Item llll moles de moli parietes

Item Una biga de alba gran

Item XXV pedres de bombardes

Item dues bombardes grans

Item en la sgleya l scriny ab diverses scriptures

Item Una bandonera de fust menys de cubertor

Item les claus de.la dita capella

Item en lo Castell de munt una bota de VIII sisteres buyda

Item altre bota de VII sisteres plena de most e de reremost

Item un ambut gran de fust

Item lll samals bones

Item una tassa

Item lll percolls grans d.alber

Item en lo seller de vall l cup gran

Item una bota de V sisteres

Item una altre bota qui te V sisteres

Item altre bota de ll sistere e mige

Item una caxeta de poque valor

Item lll perols veys de cup

Item un carretell buyt de poque valor

Item algunes dogues veyes de cup e de bota

Item les portes del dit seller ab forrayat e clau de ferra

Item una taula gran plagadissa e l capitell qui es casa d.en Pallisser

Item un altre capitell qui es a casa del dit Pellisser

Item en lo maniator una taula plagadissa e ll capitells

Item l banch de fust

Item un altre banch qui no ha petites

Item una rahut

Item altre rahut

Item l day de ferra

Item en la cambra sobre lo portal ab sa clau

Item un arquibanch trencat

Item dues ballestes forsegues sens cordes

Item llll lances largues

Item ll banchs de poque valor

Item ll corns de castell

Item una caxa de fust ab CCCCviii passadors de prene

Item altre caxe ab CCCLxxx passadors de metze

Item altre caxa ab D passadors de metge

Item LViii passadors de ballesta forsega

Item XXllll astes mens de ferra

Item una alude ab polvores de bombardes

Item en la sala ll talles

Item una afant desbastida

Item un libater nou

Item l tros de cap de canem

Item l cap de llit de cordelles

Item dues pahones famelles»